

Adrianna Seniów

[Uniwersytet Szczeciński]

 <https://orcid.org/0000-0003-0952-3759>

Nina Pielacińska

[Uniwersytet Szczeciński]

 <https://orcid.org/0000-0002-4839-9335>

Historia mówiona w badaniach Polonii argentyńskiej w perspektywie językoznawczej i literaturoznawczej – uwagi wstępne

[Oral history in the study of the Polish community in Argentina from a linguistic and literary perspective – introductory remarks]

DOI: 10.26774/wrhm.347

Data wpłynięcia tekstu: 20 sierpnia 2022 r.

Data wpłynięcia tekstu po poprawkach: 20 października 2022 r.

Data publikacji: 22 grudnia 2022 r.

Praca jest oryginalna i nie była nigdzie wcześniej publikowana.

Abstrakt

W artykule postulujemy włączenie metod stosowanych w językoznawstwie i literaturoznawstwie do analizy narracji biograficznych przedstawicieli Polonii argentyńskiej zebranych przez Ośrodek KARTA i Dom Spotkań z Historią w ramach Archiwum Historii Mówionej. Wykorzystanie w badaniach relacji mówionych Polonii argentyńskiej metod wypracowanych na gruncie tych nauk może stać się istotnym krokiem nie tylko poszerzającym perspektywę badawczą, ale przede wszystkim przybliżającym do uzyskania pełniejszej wiedzy na temat polskiej diaspory w kraju nad La Platą.

Abstract

In the article, we propose the inclusion of methods used in linguistics and literary studies in the analysis of biographical narratives of representatives of the Polish community in Argentina collected by the KARTA Centre and the History Meeting House as part of the Oral History Archive. The use of methods developed on the basis of these disciplines in the study of oral accounts of the Polish community in Argentina may become an important step not only broadening the research perspective, but above all, bringing closer a fuller understanding of the Polish diaspora in the country on La Plata.

Słowa kluczowe

Polonia argentyńska, Archiwum Historii Mówionej, oral history, literaturoznawstwo, językoznawstwo, badania (auto)biograficzne, język Polonii

Keywords

Polonia Argentina, Oral History Archive, oral history, literary studies, linguistics, (auto)biographical research, Polonia language

Wprowadzenie

W dyskursie naukowym *oral history* pozostaje głównie domeną historyków, choć badacze wskazują równocześnie na jej interdyscyplinarny charakter¹. Obok socjologii, antropologii, psychologii w poszerzaniu możliwości odczytania i interpretowania relacji biograficznych ważną rolę odgrywać mogą również metody badań nauk filologicznych.

Celem niniejszego artykułu jest podkreślenie konieczności przekraczania i przełamywania granic między dyscyplinami naukowymi, wykorzystania różnorodnego instrumentarium badawczego w opracowaniu relacji biograficznych przedstawicieli Polonii argentyńskiej, ze szczególnym uwzględnieniem potencjału narzędzi językoznawczych i literaturoznawczych. Do zaprezentowania takiego stanowiska ośmielają nas zarówno postulaty sformułowane na gruncie samej *oral history*², w tym m.in. teza Paula Thompsona, który podkreśla wagę analizy narracyjnej „w wydaniu pośrednim, czyli socjologiczno-literackim, ponieważ z jednej strony pozwala na skoncentrowanie się na znaczeniu narracji, a z drugiej – na jej językowej formie”³, jak i przegląd prac materiałowo-analitycznych⁴. Pełna analiza relacji mówionych, niezależnie od przyjętej perspektywy badania ich jako monologu, dialogu czy polilogu⁵, wymaga narzędzi, które z powodzeniem

- 1 L. Abrams, *Wkład teorii w historię mówioną*, [w:] P. Thompson, J. Bornat, *Głos przeszłości. Wprowadzenie do historii mówionej*, Warszawa 2021, s. 243–256; M. Kurkowska-Budzan, P. Filipkowski, *Wstęp do polskiego wydania Głosu przeszłości*, [w:] P. Thompson, J. Bornat, op. cit., s. 11–28; W. Kudela-Świątek, *Odpamiętane. O historii mówionej na przykładzie narracji kazachstańskich Polaków o represjach na tle narodowościowym i religijnym*, Kraków 2013, s. 73–93; eadem, *Historyk na rozstaju dróg badawczych. Interdyscyplinarny charakter współczesnej oral history*, [w:] *Przeszłość we współczesnej narracji kulturowej: studia i szkice kulturoznawcze*, t. 2, red. P. Plichta, Kraków 2011, s. 11–21.
- 2 Więcej na ten temat zob. *Handbook of oral history*, red. T.L. Charlton, L.E. Myers, R. Sharpless, Oxford 2006; K. Roller, *Towards the ‘oral’ in oral history: using historical narratives in linguistics*, „*Oral History*”, nr 43, (1/2015), s. 73–84; F. Armaselu, E. Danescu, F. Klein, *Oral History and Linguistic Analysis. A Study in Digital and Contemporary European History*, [w:] *Selected papers from the CLARIN Annual Conference 2018, Pisa, 8–10 October 2018*, red. I. Skadin, M. Eskevich, 2019, s. 15–27, <https://ep.liu.se/en/conference-issue.aspx?series=ecp&issue=159> (dostęp: 23 VI 2022 r.).
- 3 P. Thompson, *The Voice of the Past*, Oxford 2003, s. 265–309, cyt. za: W. Kudela-Świątek, *Historyk na rozstaju...*, s. 16.
- 4 Zob. D. Gocół, *Analiza językowa relacji uczestników radomskiego Czerwca ’76*, praca licencjacka napisana na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie pod kierunkiem dr Urszuli Majer-Baranowskiej, Lublin 2011, https://biblioteka.teatrnn.pl/Content/41272/damian_gocol_analiza_jezykowa.pdf (dostęp: 24 VI 2022 r.); W. Kudela-Świątek, *Odpamiętane...*
- 5 Podział zaproponowany przez Paula Thompsona szczegółowo omawia też Wiktoria Kudela-Świątek, zob. W. Kudela-Świątek, *Historyk na rozstaju...*, s. 16–17.

stosowane są zarówno w językoznawstwie, jak i literaturoznawstwie⁶. Mamy tu na myśli choćby badanie relacji nadawczo-odbiorczych w komunikacji, opis językowo-stylistycznego kształtu wypowiedzi czy rekonstrukcję językowego obrazu świata, które stanowią przedmiot zainteresowania lingwistyki, jak również niekwestionowany dorobek literaturoznawstwa w zakresie narratologii, biografistyki czy genologii. Metody wypracowane na gruncie tych nauk mogą poszerzyć perspektywę badań i dostarczyć pełniejszej wiedzy na temat Polonii argentyńskiej. Jak bowiem pisze Wiktoria Kudela-Świątek, metoda tzw. *bricolage*'u:

[...] jest w zasadzie jedyną drogą do uzyskania odpowiedzi na pytania, dlaczego w taki, a nie inny sposób przeszła rzeczywistość została przez świadka historii zapamiętana i jest nadal pamiętana, dlaczego w taki a nie inny sposób tworzy on opowieść o swoim przeszłym doświadczeniu⁷.

Chodzi o to, by żywot zebranych relacji nie ograniczył się li tylko do numerów katalogowych w zbiorach archiwum. Warto, by stały się one podstawą opracowań, które przybliżą, będącą dotąd nieco na marginesie zainteresowań badaczy, diasporę polską w Argentynie.

W niniejszym artykule omawiamy wybrane metody filologiczne, które mogą być zastosowane w badaniach nad relacjami mówionymi. Ich potencjał pokazujemy sygnałnie na wybranych przykładach. Źródłową podstawę analiz stanowią nagrania wypowiedzi polskich emigrantów w Argentynie oraz ich potomków zgromadzone w kolekcji Archiwum Historii Mówionej (dalej: AHM) w zbiorze „Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej w Buenos Aires”. Nasze propozycje z pewnością nie obejmują wszystkich możliwości, jakie daje włączenie narzędzi językoznawstwa i literaturoznawstwa w badania historii mówionej, mamy jednak nadzieję, że będą inspiracją do podjęcia dalszych, interdyscyplinarnych analiz narracji biograficznych.

Status Polonii w Argentynie

Zanim jednak przejdziemy do zasadniczej części wywodu, niezbędny jest zarys historii kształtowania się polskiej diaspory w Argentynie, dzięki czemu możliwe będzie pełniejsze zrozumienie specyfiki badanej grupy.

Wychodźstwo Polaków do Argentyny rozpoczęło się na początku XIX w.⁸ Najpierw byli to nieliczni uchodźcy polityczni, ludzie wykształceni (m.in. lekarze,

6 Por. L. Abrams, *op. cit.*, s. 243–256.; Autorka zwraca uwagę na rolę językoznawczego i literaturoznawczego aparatu naukowego w badaniach historii mówionej.

7 Zob. W. Kudela-Świątek, *Historyk na rozstaju...*, s. 21.

8 Zob. m.in.: J. Mazurek, *Kraja emigracja. Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do krajów Ameryki Łacińskiej (do 1939 r.)*, Warszawa 2006, s. 83–107; T. Pindel, *Za horyzont. Polaków latynoamerykańskie przygody*, Kraków 2018, s. 165–229; *Polonia argentyńska w piśmiennictwie polskim. Antologia*, oprac. M. Bryszewska, J. Gmitruk, J. Mazurek, Buenos Aires–Warszawa 2004, s. 9–43; S. Pyzik, *Polacy w Argentynie*, Warszawa 2004.

inżynierowie, geolodzy, kartografowie), głównie uczestnicy wojen napoleońskich oraz powstań narodowowyzwoleńczych. Za początek zorganizowanej emigracji uznaje się 1897 r. W tym czasie w Apóstoles (prowincja Misiones) osiedliło się pierwszych czternaście rodzin chłopskich z terenów Galicji⁹. W kolejnych latach nastąpił masowy napływ Polaków do tego regionu, co przyczyniło się do powstania nowych kolonii na terenie prowincji¹⁰. W 1938 r. w związku z wprowadzeniem nowych przepisów imigracyjnych otrzymanie ziemi, a także samej wizy do Argentyny stało się niemożliwe¹¹. Tym samym osadnictwo chłopskie w Misiones zostało przerwane, powodując niejako odcięcie tego rejonu od napływu nowych emigrantów z Polski. Ze względu na rolniczy charakter prowincji sytuacja nie zmieniła się nawet po II wojnie światowej, kiedy do Argentyny napłynęła nowa fala polskich emigrantów.

Ponadto na początku XX w., oprócz przybywających do Argentyny chłopów, schronienie w tym odległym kraju znaleźli również uchodźcy polityczni, głównie socjaliści i członkowie kół rewolucyjnych, którzy po 1905 r. opuścili Warszawę, Lublin czy Łódź¹². Byli to przede wszystkim robotnicy szukający lepszych warunków bytowych w Buenos Aires i innych dużych ośrodkach miejskich. Ważną grupę stanowili także specjaliści z zakresu przemysłu naftowego, do Comodoro Rivadavia (prowincja Chubut) przybyli oni z okolic Jasła, Krosna, Drohobycza, Botkowa i Gorlic¹³.

W okresie międzywojennym spośród wszystkich państw Ameryki Łacińskiej to Argentyna była krajem, do którego najliczniej przybywali Polacy¹⁴. W latach 1919–1938 osiedliło się w niej ponad 157 tys. Polaków, głównie robotników i chłopów z terenów Galicji oraz Wileńszczyzny¹⁵. Emigranci osiedlali się na terenie całego kraju, zarówno na północy (Misiones), jak i na południu (Comodoro Rivadavia), zamieszkiwali też duże ośrodki miejskie, m.in. Córdoba, Neuquén, Tucumán, Rosario, Mendozę czy Buenos Aires. Od końca XIX w. do lat 30. XX w. polscy chłopci widzieli w odległej Ameryce szansę na poprawę warunków życia dla swych rodzin,

9 Zob. m.in.: S. Lis-Kozłowski, *70 lat Polaków w Misiones. Odczyt wygłoszony w Ognisku Polskim dn. 3.9.67*, „Kurier Polski”, nr 524 (1967), s. 4; R. Stemplowski, *Słowiańskie gospodarstwo rolne w Misiones (1897–1939)*, [w:] *Polacy, Rusini i Ukraińcy, Argentyniacy. Osadnictwo w Misiones 1892–2009*, red. R. Stemplowski, Warszawa 2013, s. 135–194.

10 R. Stemplowski, *Liczebność i rozmieszczenie geograficzne osadników słowiańskich oraz ich dzieci w Misiones (1892–1945)*, [w:] *Polacy, Rusini i Ukraińcy, Argentyniacy...*, s. 69–134.

11 *Polonia argentyńska...*, s. 20–21.

12 J. Radzymińska, *Biały Orzeł nad Rio de la Plata*, Warszawa 1971, s. 116.

13 M. Guillermo-Sajdak, *Bilingwizm polsko-hispański w Argentynie. Drogi akulturacji polskich emigrantów w Buenos Aires, Córdoba, Santa Fé oraz Misiones*, Warszawa 2015, s. 42.

14 K. Smolana, *Za Ocean po lepsze życie*, [w:] *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, red. M. Kula, Wrocław 1983, s. 56.

15 *Polonia argentyńska...*, s. 22–23.

robotnicy bez wykształcenia podejmowali pracę w rozwijającym się przemyśle, zaś inżynierowie i przedstawiciele zawodów technicznych otrzymywali możliwość rozwoju i zdecydowanie lepsze niż w Polsce warunki finansowe.

Wybuch II wojny światowej był przełomowym wydarzeniem dla milionów ludzi, w tym także Polaków, którzy ze względu na trudną sytuację społeczno-polityczną musieli, niekiedy na zawsze, opuścić swój kraj. Po 1945 r. powrót do Polski okazał się dla wielu obywateli niemożliwy, a jedyną szansą odnalezienia się w nowej rzeczywistości była dalsza emigracja. Dzięki skutecznym działaniom argentyńskiego rządu najczęściej wybieranym zamorskim kierunkiem, obok Kanady, była właśnie Argentyna¹⁶. Po II wojnie światowej do Buenos Aires przyłączyli się zesłańcy, więźniowie sowieckich obozów pracy, którzy po uwolnieniu przemierzali Bliski Wschód, współtworząc Armię gen. Andersa oraz byli powstańcy warszawscy¹⁷. Należy wspomnieć o wyjątkowo trudnej sytuacji, w jakiej znaleźli się po ogłoszeniu demobilizacji 12 września 1946 r. żołnierze 2. Korpusu Polskiego. Zostali oni zobligowani do opuszczenia Włoch i wyjazdu do Wielkiej Brytanii, gdzie zabroniono z kolei osiedlać się małżeństwom polsko-włoskim, zmuszając je tym samym do dalszej tułaczki i szukania innych kierunków. Rozwiązanie problemu przyniosła polityka migracyjna władz argentyńskich zorientowana na emigrantów z krajów łacińskiej Europy (głównie Włochów i Hiszpanów), katolików i antykomunistów. W konsekwencji w latach 1947–1955 do Argentyny przybyło 830 tys. imigrantów, z czego 60% stanowili Włosi, 24% Hiszpanie, zaś pozostałe 16% tworzyli głównie Niemcy, Austriacy, Portugalczycy, Francuzi oraz „dipisi” (od DPs – *Displaced Persons*)¹⁸, z których 6 tys. stanowili Polacy¹⁹.

Według badacza Polonii Stanisława Pyzika po II wojnie światowej do Argentyny przybyło ogółem około 20–22 tys. Polaków, Herkulan Wróbel podaje zaś liczbę 16 tys. emigrantów²⁰. Trudno jednak wskazać dokładne dane liczbowe, ponieważ uchodźcy podróżowali z dokumentami tymczasowymi, wydawanymi w języku kraju, z którego wypływał statek i wielokrotnie nie wspomniano tam o polskim obywatelstwie. W konsekwencji wielu Polaków zostało zarejestrowanych jako Włosi, Francuzi czy Anglicy. Nowa fala emigracyjna w znaczący sposób zmieniła charakter argentyńskiej Polonii. W przeciwieństwie do poprzedniej, robotniczo-

16 J. Żak, *Nie walczyli dla siebie. Powojenna odyseja 2. Korpusu Polskiego*, Warszawa 2014, s. 55.

17 M. Guillermo-Sajdak, *Bilingwizm polsko-hiszpański...*, s. 54–55.

18 P. Trefler, *Ukraińcy w Argentynie w latach 1947–2013*, „Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne”, nr 14 (2014), s. 138–147.

19 L. Senkman, *Etnicidad e inmigración durante el primer peronismo*, „Estudios Interdisciplinarios de América Latina y el Caribe”, nr 3/2 (1992), s. 16. Zob. <https://eial.tau.ac.il/index.php/eial/article/view/1258/1285> (dostęp: 20 VI 2022 r.).

20 P. Pyzik, *Los Polacos en la República Argentina 1812–1900*, Buenos Aires 1944, s. 275. Za: *Polonia argentyńska...*, s. 25.

-chłopskiej emigracji, tym razem do portu w Buenos Aires przyłączyli się także przedstawiciele inteligencji, ludzie wykształceni, wykwalifikowani i posiadający bogate doświadczenie zawodowe. Wśród nowo przybyłych byli również pisarze, literaci, malarze, aktorzy, muzycy i inni przedstawiciele świata kultury. Większość z nich osiedliła się w dużych centrach miejskich, przede wszystkim w Buenos Aires i na jego przedmieściach. To właśnie wtedy powstały ważne organizacje i stowarzyszenia zrzeszające Polaków, zaczęto wydawać nowe czasopisma i biuletyny, zmieniając dotychczasowy obraz życia polonijnego²¹.

Dla każdej z wymienionych grup życie w nowym kraju oznaczało konieczność podejmowania niełatwych wyzwań, zmagania się z licznymi trudnościami, wśród których wymienić można m.in.: konieczność opanowania języka hiszpańskiego, dostosowanie się do obowiązujących procedur prawnych, obcowanie z inną kulturą czy, tylko z pozoru prozaiczne zmagania z odmiennym, uciążliwym klimatem. Wśród emigracji europejskiej w Argentynie trzystutysięczna Polonia zajmuje trzecie miejsce (za Włochami i Hiszpanami), od lat 50. XX w. nie notuje się jednak istotnego napływu Polaków do tego kraju.

Projekt „Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej w Buenos Aires”

Polska diaspora w Argentynie charakteryzuje się niehomogenicznością, pozostawała i do dziś pozostaje wewnątrznie zróżnicowana, a linie podziału determinuje nadal przyczyna emigracji przodków, ich pochodzenie, miejsce osiedlenia czy wykształcenie. Prace naukowe (por. przypis 8, 9, 20) poświęcone Polonii argentyńskiej ujmują jej obraz w formę naukowego dyskursu głównie z perspektywy historycznej i socjologicznej. Wiele aspektów dotyczących społeczności polskiej w Argentynie czeka jeszcze na odkrycie, opracowanie i uporządkowanie.

Krokiem milowym zmierzającym do realizacji tego celu jest projekt „Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej w Buenos Aires” zainicjowany w 2012 r. w ramach programu „Współpraca z Polonią i Polakami za granicą” przez Ośrodek KARTA i Bibliotekę Polską im. Ignacego Domeyki w Buenos Aires²². Projekt zawiera materiał audio obejmujący 63 relacje biograficzne zarejestrowane w latach 2012–2015: 27 z prowincji Buenos Aires, 12 z prowincji Misiones (Wanda, Posadas), 10 z prowincji Chubut (Comodoro Rivadavia) oraz 14 z prowincji Chaco (Resistencia, Coronel Du Graty,

21 Bibliografię dotyczącą emigracji polskiej do Argentyny zawierają też następujące pozycje: N. Pielacińska, A. Seniów, *Argentyna w prozie wspomnieniowej Józefy Radzywińskiej. Perspektywa językowo-kulturowa*, Szczecin 2020, s. 23–32; A. Seniów, *Obraz doświadczeń emigracyjnych we wspomnieniach Polonii argentyńskiej*, „Studia Filologiczne Uniwersytetu Jana Kochanowskiego”, t. 34 (2/2021), s. 383–400; eadem, *Szkoła Języka i Kultury Polskiej w argentyńskiej Wandzie i jej wpływ na status polszczyzny w zbiorowości polonijnej*, „Heteroglossia. Studia kulturoznawczo-filologiczne”, nr 12 (2022), s. 181–194.

22 J. Łuba, *Spółeczne archiwa polonijne*, [w]: *Archiwistyka społeczna*, red. K. Ziętał, Warszawa 2012, s. 51.

Tres Isletas)²³. Wywiady w języku polskim prowadzone były przede wszystkim przez pracowników Ośrodka KARTA i Domu Spotkań z Historią: Dominika Czapię, Joannę Łubę, Maję Losowską, Ewę Czuchaj, Marię Łosowską, Ewelinę Pękałę, Hannę Antos i Karolinę Żłobeką, natomiast w języku hiszpańskim przez Martę Bryszewską, dyrektorke Biblioteki Polskiej im. Ignacego Domeyki w Buenos Aires (BPID). Czas trwania rozmów wynosił od 36 minut (AHM_3314)²⁴ do 8 godzin i 5 minut (AHM_2886)²⁵, średnio trwały one jednak ok. 1–1,5 godziny.

Celem projektu była ponadto digitalizacja części bardzo bogatej kolekcji zasobów archiwalnych zgromadzonych w tej największej polskiej bibliotece Ameryki Południowej, a także realizacja nagrań biograficznych przedstawicieli miejscowej Polonii. Zgodnie z założeniami początkowo zeskanowano i opisano 1200 archiwaliów oraz nagrano 11 opowieści biograficznych²⁶. W kolejnym roku kontynuowano prace, poszerzając zbiory o 19 relacji biograficznych oraz 1300 fotografii ze zbiorów społecznych i prywatnych z terenu prowincji Misiones²⁷. Po czterech latach współpracy między BPID i Fundacją Ośrodka KARTA w zbiorach znajdowało się już 55 relacji biograficznych Polaków. W 2017 r. kolekcja została poszerzona o kolejne zbiory fotograficzne (w sumie 600 fotografii) oraz relacje mieszkańców prowincji Buenos Aires (11 osób). Wypowiedzi zarejestrowane na nagraniach audio dotyczą:

[...] codzienności emigrantów w Argentynie, stosunku do swojego pochodzenia, podtrzymywania polskich tradycji, życia religijnego i społecznego. Można w nich odnaleźć topografię konkretnych miejsc oraz opis stosunków społecznych. Ważnym wątkiem były również zagadnienia splątanych tożsamości i współczesnych dylematów związanych z identyfikacją narodową²⁸.

23 Zob.: <https://audiohistoria.pl/zbiory/40-cyfrowe-archiwum-tradycji-lokalnej-w-buenos-aires?page=1> (dostęp: 14 II 2022 r.).

24 Archiwum Historii Mówionej Domu Spotkań z Historią i Ośrodka KARTA (dalej AHM DSH i Ośrodka KARTA), sygn. AHM_3314, Relacja Alfredo Kołodzieja, 26 X 2015 r. (sporządziła M. Bryszewska).

25 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM_2886, Relacja Franciszka Ślusarza, 17–19 XI 2012 r. (sporządził D. Czapięgo).

26 Archiwalia dostępne są w Archiwum Fotografii Ośrodka KARTA, zaś nagrania w Czytelnii Multimedialnej Archiwum Historii Mówionej Ośrodka KARTA i Domu Spotkań z Historią. Dodatkowo część archiwalnych fotografii i dokumentów została opublikowana na stronie Archiwum Fotografii Ośrodka KARTA: www.foto.karta.org.pl (dostęp: 12 V 2022 r.).

27 Rozbudowa Cyfrowego Archiwum Tradycji Lokalnej w Buenos Aires i działania dokumentacyjne w Misiones, zob.: <https://karta.org.pl/aktualnosci/rozbudowa-cyfrowego-archiwum-tradycji-lokalnej-buenos-aires-dzialania-dokumentacyjne> (dostęp: 12 V 2022 r.).

28 *Polskie archiwa prywatne i społeczne w Argentynie*, <https://karta.org.pl/aktualnosci/polskie-archiwa-prywatne-spoeczne-argentyinie> (dostęp: 12 V 2022 r.).

W 2019 r. w ramach projektu „Polskie dziedzictwo kulturowe i historyczne w Argentynie” do dotychczasowej kolekcji dodane zostały relacje polskich emigrantów z terenów Cordoby, Rosario i Santa Fe, co możliwe było dzięki współfinansowaniu prac w ramach sprawowania opieki Senatu Rzeczypospolitej Polskiej nad Polonią i Polakami za granicą. Jak zaznaczają pracownicy Fundacji Ośrodka KARTA:

Zaufanie okazane realizatorom projektu oraz chęć przekazania opowieści kolejnym pokoleniom sprawiły, że przedstawiciele Polonii sięgali głęboko do swej pamięci. Osobistą narrację wzbogacali unikatowymi zdjęciami, dokumentami, pamiątkami pochodzącymi z domowych archiwów. [...] W 26 zarejestrowanych relacjach biograficznych i w 1000 zeskanowanych fotografiach można znaleźć wiele interesujących historii. [...] Zarejestrowane opowieści są tak różne, jak różne bywają oblicza emigracji i okoliczności, z powodu których podejmowano decyzję o emigracji. Splot polskich i argentyńskich losów niejednokrotnie utwierdza w przekonaniu, że życie bywa ciekawsze niż fikcja. Fotografie ukazujące kraj przodków, proces integracji kulturowej, a także dążenie do podtrzymania polskiej tożsamości – to wrażenie potęgują.²⁹

Materiały pozyskane na przestrzeni lat, zarówno z kolekcji prywatnych, jak i licznych organizacji polonijnych, stanowią cyfrowe repozytorium liczące 180 kolekcji zawierających 5200 skanów zdjęć i dokumentów oraz 225 fragmentów dźwiękowych ze 103 relacji biograficznych. Wybrane historie, relacje ustne, zdjęcia oraz opisy zostały dodatkowo zamieszczone na portalu internetowym www.kierunek-argentina.pl. W serwisie internetowym YouTube na kanale Historia z KARTY³⁰ można także obejrzeć krótkie filmy z 2019 r., które oprócz relacji biograficznych emigrantów i ich potomków zawierają zdjęcia z rodzinnych albumów.

Zebrany materiał można uznać za reprezentatywny dla badań Polonii argentyńskiej³¹, oddaje bowiem jej wewnętrzne zróżnicowanie. Obejmuje wypowiedzi przedstawicieli odrębnych fal emigracyjnych, członków różnych generacji, tzn. zarówno członków pokolenia emigracyjnego, jak i kolejnych pokoleń polonijnych³².

29 Zob. Dokumentacja losów Polaków w prowincjach Buenos Aires, Rosario i Santa Fe, <https://karta.org.pl/aktualnosci/dokumentacja-losow-polakow-prowincjach-buenos-aires-rosario-santa-fe> (dostęp: 12 v 2022 r.).

30 Zob. *Historia z KARTY*, https://www.youtube.com/playlist?list=PLwE7YLRPjycyq-8U0ozKw_C9wlSyBZ_s2 (dostęp: 12 v 2022 r.).

31 Por. M. Kurkowska-Budzan, P. Filipkowski, *op. cit.*, s. 27. Autorzy podkreślają, że wg Paula Thompsona „[...] szukanie «reprezentatywności próby» i budowanie uogólnień wykraczających poza analizy pojedynczych przypadków, choćby najbardziej wyrazistych” jest jednym z warunków zachowania historycznego realizmu.

32 Termin „pokolenie emigracyjne”, „pokolenia polonijne” podajemy za: E. Lipińska, A. Seretny, *Język odziedziczony – polszczyzna pokoleń polonijnych*, „Poradnik Językowy”, nr 10 (2016), s. 45–61.

Piszząc o wadze tego projektu, nie można choćby na marginesie nie odnieść się do podobnych badań prowadzonych w Argentynie. Mimo że język hiszpański jest obok angielskiego drugim oficjalnym językiem International Oral History Association (IOHA)³³, to w Ameryce Południowej rozwój badań nad historią mówioną był przez wiele lat dość ograniczony. Badacze latynoamerykańscy, jak Dora Schwarzstein³⁴, Benjamin García i Ximena Sepúlveda³⁵, podkreślają, że rola narratorów i opowiadanych przez nich historii ma swe początki już w epoce kolonialnej, kiedy to w XVI w. powstało słynne dzieło franciszkanina Bernardino de Sahagúna *Historia general de las cosas de Nueva España*³⁶. Sahagún, tworząc manuskrypt, zapisywał rozmowy i wywiady, które przeprowadził wśród lokalnej ludności, opisując tym samym życie i obyczaje Azteków w prekolumbijskim Meksyku. Rola tradycji oralnych w poznawaniu „nowych” kultur na kontynencie amerykańskim ma swoje długie tradycje, także wśród badaczy literatury i języka, choć przez wiele lat traktowane były one jako pomocnicze narzędzie wykorzystywane w takich dyscyplinach, jak historia, socjologia czy antropologia. Celem wielu badaczy latynoamerykańskiej historii mówionej było zatem oddanie głosu tym, którzy dotychczas tego głosu nie mieli. Według Schwatrstein można to zaobserwować zwłaszcza w Argentynie, gdzie w związku z niestabilną na przestrzeni wielu lat sytuacją polityczno-ekonomiczną wielu ludzi zostało usuniętych z oficjalnej historii kraju. Mowa przede wszystkim o kobietach, robotnikach, analfabetach, dzieciach i wszystkich tych, którzy walczyli o swe prawa, ale także o emigrantach³⁷. Badacze postulują włączenie relacji mówionych do oficjalnego dyskursu, uznając je za najbardziej demokratyczną metodę tworzenia historii. Dlatego można sformułować tezę, że polskie relacje biograficzne zarejestrowane na terenie Argentyny stanowią też ważny wkład w rozwój historii mówionej w tym kraju. Pewne punkty styczności między polską a argentyńską *oral history* wskazuje też Kudela-Świątek, która w sprawozdaniu z odbywającej się w Buenos Aires konferencji XVII *The Challenges of Oral History in the 21st Century: Diversity, Inequality and Identity Construction* pisze:

Tematy podejmowane na samej konferencji okazały się łączyć badaczy na dwu pozornie odmiennych płaszczyznach postrzegania narracji: postkolonialnej i postkomunistycznej.

33 Zob. <https://www.ioha.org/about> (dostęp: 12 v 2022 r.).

34 D. Schwarzstein, *La Historia Oral En América Latina*, „Historia y Fuente Oral”, nr 14 (1995), s. 39–50.

35 B. García, X. Sepúlveda, *La historia oral en América Latina*, „Secuencia”, nr 1 (1985), s. 162–163.

36 B.D. Sahagún, *General History of the Things of New Spain by Fray Bernardino de Sahagún: The Florentine Codex, (1577)*, Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2021667837> (dostęp: 12 v 2022 r.).

37 D. Schwarzstein, *Una Introducción al Uso de la Historia Oral en el Aula*, Buenos Aires 2001, s. 9–10.

Można było też utwierdzić się w przekonaniu, że nadal spora część badaczy upatruje w historii mówionej narzędzie do nadawania głosu „milczącym innym”, tzn. migrantom, różnego rodzaju mniejszościom, omawiając przy tym kwestie tożsamościowe tychże pomijane przez dyskursy oficjalne³⁸.

Dzięki projektowi „Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej w Buenos Aires” dotychczasowy dyskurs historiograficzny czy socjologiczny został uzupełniony o punkt widzenia tych, których los zdeterminowało emigracyjne doświadczenie. Warto podkreślić, że rekonstrukcja historii ujmowanej z perspektywy jednostki nie tylko daje jej „możliwość wyrażania, określania lub dookreślania własnej tożsamości”³⁹, ale tworzy też, poprzez włączenie mikrorelacji w rozległy zbiór innych mikrorelacji, zbiorową, wspólnotową opowieść o doświadczeniu Polonii w Argentynie. Emigranci już po zakończeniu projektu podkreślali, że dał on im nie tylko możliwość opowiedzenia historii własnego życia, ale przede wszystkim był sygnałem zainteresowania Polski – ojczyzny przodków – ich losem⁴⁰. Opowiadając o swoich doświadczeniach, tułaczce, życiu w nowym kraju, niektórzy powoływali się na swoje relacje utrwalone w ramach projektu KARTA, z dumą podkreślając swój w nim udział. Potwierdza to tezę Thompsona o tym, że historia mówiona „opiera się raczej na budzeniu świadomości ludzi, wzmacnianiu ich dumy z własnych doświadczeń i tożsamości [...]”⁴¹. W tym miejscu należy zgodzić się również ze słowami Dobrochny Kałwy, która charakteryzując funkcje *oral history*, pisze m.in.:

Dialog profesjonalnego badacza ze świadkami historii uświadamia, jak wiele znaczeń i funkcji może ona posiadać – przeżywana, opowiadana i reprodukowana w dialogu międzygeneracyjnym. Jest ona (czy potencjalnie stać się może) działalnością edukacyjną i obywatelską, ponieważ pozwala na budowanie tożsamości grupowej, rozwiązywanie konfliktów, aktywizację społeczną, by wymienić kilka z możliwości⁴².

38 W. Kudela-Świątek, *Lost in Argentina: o XVII International Oral History Conference: the Challenges of Oral History in the 21st Century: Diversity, Inequality and Identity Construction, Buenos Aires 4-7 IX 2012 r.*, „Wrocławski Rocznik Historii Mówionej”, r. 2 (2012), s. 287-291.

39 A. Niderla, *Historia mówiona a etnolingwistyka*, „Etnolingwistyka”, nr 22 (2010), s. 23.

40 Tak wynika z rozmów z przedstawicielami Polonii argentyńskiej prowadzonych przez autorki niniejszego artykułu w 2019 oraz 2022 r.

41 P. Thompson, *op. cit.*, rozdział 1: *Historia a społeczeństwo*, s. 46.

42 D. Kałwa, *Historia mówiona w krajach postkomunistycznych. Rekonesans*, „Kultura i Historia”, t. 18 (2010), <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/1887> (dostęp: 15 v 2022 r.).

Literaturoznawcza i językoznawcza perspektywa badań nad relacjami biograficznymi

Przechodząc do zasadniczej części wywodu, zacząć należy od konstatacji, że Polonia argentyńska była dotąd w badaniach filologicznych traktowana marginalnie. Ukazało się zaledwie kilka opracowań poświęconych polszczyźnie emigrantów i ich potomków, które koncentrują się głównie wokół problemu bilingwizmu czy nauczania języka polskiego⁴³. W pracach literaturoznawczych najwięcej uwagi poświęcono argentyńskiemu okresowi w twórczości Witolda Gombrowicza, zaledwie kilka prac dotyczy innych przedstawicieli polonijnego życia literackiego.

Wypracowane przez literaturoznawstwo metody mogą stać się kluczem do pozyskania nowej wiedzy o społeczności polonijnej w Argentynie, uwypuklenia wątków dotąd niezauważanych bądź oświetlenia z innych perspektyw tego, co opisano już na gruncie historiografii. Badanie oralności, mimo tezy Waltera J. Onga, że „literatura ustna, czy literatura oralna to przecież jawne oksymorony, [...] monstualne i niedorzeczne”⁴⁴, wpisuje się w krąg zainteresowań literaturoznawców, świadomych wzajemnego współistnienia i współoddziaływania pisma i głosu. Badacze zauważają skuteczną, trwającą od lat rehabilitację głosu⁴⁵, traktując opowieści ustne jako jeden z ważnych nośników pamięci. Jak bowiem pisze Dariusz Śnieżko w tekście poświęconym literaturze historiograficznej:

[...] nie ma już mowy o oralności nieodniesionej do tekstualności, tak też nie istnieje tekstualność pozbawiona odniesień do komunikacji ustnej. Z drugiej jednak strony właśnie to długie, urozmaicone i nacechowane przez niemały czas ostrą rywalizacją współistnienie głosu i pisma, współistnienie na warunkach pisma, pozwoliło temu ostatniemu wykształcić antropologiczne narzędzia do badania pierwszego⁴⁶.

Opowieści o życiu konotują przecież ustność, a przeciwstawić je można innemu wzorcowi dyskursu historycznego – rocznikowi, zaś dominujący w nich porządek fabularny otwiera pole do badań literaturoznawczych⁴⁷.

Nie bez znaczenia jest też dorobek dyscypliny w zakresie badania prozy niefikcyjnej, która „we współczesnej myśli literaturoznawczej [...] często jest

43 Zob. m.in.: E. Bańkowska, *Język zbiorowości polonijnej w Argentynie*, [w:] *Język polski poza granicami kraju*, red. S. Dubisz, Opole 1997, s. 286–292; M. Guillermo-Sajdak, *Język hiszpański – język argentyński – język polski. Charakterystyka języka polonijnego używanego w Argentynie*, „Ameryka Łacińska”, nr 2 (80/2013), s. 116–133; eadem, *Bilingwizm polsko-hiszpański...*; A. Seniów, *Szkoła Języka i Kultury Polskiej w argentyńskiej Wandzie...*, s. 181–194.

44 D. Śnieżko, *Pismo i głos: historia i literatura*, „Teksty Drugie”, nr 1–2 (2008), s. 11.

45 *Ibidem*, s. 17.

46 *Ibidem*, s. 12.

47 *Ibidem*, s. 14.

traktowana jako forma tekstualizacji doświadczenia [...]”⁴⁸. Istotę literatury dokumentu osobistego (autobiografia, wspomnienia, dzienniki, listy, pamiętniki) stanowi naoczne świadectwo i pisanie o sobie wprost⁴⁹, w prozie niefikcjonalnej ponadto „ważny jest charakter świadectwa. Sam tekst nie musi być prawdziwy, liczy się zaangażowanie autora w obietnicę mówienia prawdy”⁵⁰. Widoczne paralele do założeń *oral history* pozwalają przyjąć, że wypracowane przez literaturoznawstwo metody mogą stać się kluczem do analizowania relacji mówionych. Małgorzata Czermińska w odniesieniu do tekstów autobiograficznych pisze, że spletały się w nich trzy postawy: świadectwo (opowieści o sobie w kontekście środowiska, w jakim żyje narrator), wyznanie (koncentracja na emocjach i przeżyciach wewnętrznych) i wyzwanie („wciąganie” odbiorcy w dialog)⁵¹. Podobne strategie odnajdujemy w relacjach mówionych przedstawicieli argentyńskiej Polonii, oto kilka reprezentatywnych przykładów, np.:

świadectwo: nas było ośmioro rodzeństwa tutaj w Argentynie pierwsze lata, gady, klimat inny i wszystko co innego. I mama musiała dać se radę, by wyżywić to wszystko. To nie byli żarty, bo ani lekarza, ani mowy, ani niczego nie było. Klimat inny jak w Polsce, uprawi[a]nie ziemi, las – dżungla prawie. Ojciec i matka byli też jak i dru[dzy] emigranci, to nie było łatwo, była trudna sprawa. Lekarza ani mowy nie było, później w ostatnich latach to już było łatwiej⁵².

Co pamiętam, jak ja byłam większa tego, to też bida była. Trzeba było pracować, jak nie pracował, to nie jadł⁵³.

A jak przyjechaliśmy, *patrzmy* się a tam z takimi nożami – maczeta to nazywali. Te ludzie ciemne, nie wiedzieli mowy, to bardzo strasznie wyglądało. Szkoły nie było, dopiero później za d[w]a lata, odkryli szkołę, to się zaczęliśmy uczyć po argentyńsku. Było trudno⁵⁴.

48 P. Zajas, *O naturze pośledniego owada. Nowa propozycja badań nad literaturą niefikcjonalną*, „Teksty Drugie”, nr 5 (2009), s. 43.

49 Małgorzata Czermińska charakteryzując literaturę niefikcjonalną wymienia jeszcze esej, zob. M. Czermińska, *Badania nad prozą niefikcjonalną – sukcesy, pułapki, osobliwości*, [w:] *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów*, Warszawa 1995, red. T. Michałowska, Z. Goliński, Z. Jarosiński, Warszawa 1996, s. 438.

50 P. Zajas, *op. cit.*, s. 46.

51 M. Czermińska, *Autobiograficzny trójkąt. Świadectwo, wyznanie, wyzwanie*, Kraków 2020, s. 9.

52 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM 3060_01, Relacja Władysława Firki, 13 x 2013 r. (sporządził D. Czapigo).

53 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. 3059_01, Relacja Esperanzy Cuper, 12 x 2013 r. (sporządził D. Czapigo).

54 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. 3073_1, Relacja Anastazji Senejko, 11 x 2013 r. (sporządziła J. Łuba), oraz 13 x 2013 r. (sporządziła E. Czuchaj).

wyznanie: To co żałuję, że nie mogłem rozmawiać z ojcem; I nareszcie, dzięki Bogu, na mojej drodze, kochanej Polsce. [...], ale co mnie największe wrażenie miałem na przykład widząc dzieci na ulicy, maluchów mówiących po polsku. To się nie mogłem nacieszyć⁵⁵.

wyznanie: – Władysław Firka rodzony 12 maja [19]35 r. 12 maja to znaczny dzień nie przez to, że ja urodziłem się, tylko? Przez co?

– Zmarł Piłsudski.

– Bardzo dobrze⁵⁶.

Pieśń, ty jej chyba nigdy nie słyszałeś, pozwól, że zaśpiewam⁵⁷.

– Chcesz zobaczyć *trochu* mojej rodziny? – To zaraz obejrzymy zdjęcia⁵⁸.

Powyższe cytaty pokazują, że model zaproponowany przez Czermińską może okazać się skutecznym narzędziem do interpretacji relacji mówionych, w których wyodrębnić można trzy przeplatające się w toku opowieści strategie. Ich analiza, określenie proporcji między nimi mogą dostarczyć badaczom wiedzy zarówno o emigracyjnych realiach, jak i stosunku respondentów do opisywanych doświadczeń.

Istotnym wątkiem do podjęcia jest też badanie zależności między mówioną a s/pisaną wersją autobiografii. Dzięki temu możliwa staje się rekonstrukcja nie tylko postaw narracyjnych, ale przede wszystkim strategii autokreacyjnych, wśród których wymienić należy mitologizację jako świadomy mechanizm budowania tożsamości indywidualnej i zbiorowej. Materiału do badań porównawczych dostarczają wydawane w ostatnim czasie wspomnienia emigrantów polskich w Argentynie⁵⁹. Przedsięwzięcia inicjowane są przez organizacje polonijne, takie jak Ognisko Polskie czy Stowarzyszenie Kulturalne Argentyno-Polskie w Wandzie, a ich nadrzędnym celem było „przeniesienie na formę pisemną od lat potwarzanych, przytaczanych, wspominanych historii polskich rodzin. Publikacje te mają także szczególne znaczenie dlatego, że stanowią pierwszą literacką próbę

55 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM 3060_01, Relacja Władysława Firki, 13 x 2013 r. (sporządził D. Czapięgo).

56 *Ibidem*.

57 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. 3067_05, Relacja Henryka Mittelstaedta, 28 x 2013 r., (sporządził D. Czapięgo).

58 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. 3058_01, Relacja Janiny Nestor, 07-09 x 2013 r., (sporządził D. Czapięgo).

59 Zob. m.in.: *Cuéntame tu Historia. Historias familiares de la inmigración polaca que colonizó Wanda a partir del año 1936*, red. M.N. Jejer, Posadas 2012; *Cuéntame tu Historia 2014. Historias familiares de inmigrantes polacos que colonizaron Wanda a partir del año 1936*, red. M.N. Jejer, Posadas 2016; *Memorias e itinerarios de vida. Inmigración polaca en la Argentina. Historias participantes del Concurso Literario organizado por Ognisko Polskie*, red. K. Wardyga, Buenos Aires 2016.

spisania losów rodziców i dziadków, podjętą w tym samym czasie przez tak wiele rodzin”⁶⁰. Relacje mówione i spisane wspomnienia stanowią komplementarne źródła. Pozwalają lepiej badać pamięć zbiorową społeczności polonijnej, a skonfrontowanie różnych nośników pamięci dostarczyć może pełniejszej wiedzy niż prowadzone niezależnie analizy każdego z nich. Nie sposób nie zgodzić się bowiem z Magdaleną Ślowską, która pisze, że „Media, nazywane również nośnikami czy formami pamięci, pełnią kluczową funkcję podczas nadawania znaczenia wydarzeniom z przeszłości”⁶¹. Literaturoznawstwo, obok historii czy psychologii, ma przecież istotny wkład w rozwój badań nad kategorią pamięci⁶². O tym, że forma konceptualizacji doświadczeń (pisana/mówiona; język polski/język hiszpański) wpływa na ich ostateczny kształt, świadczy choćby zestawienie relacji Eugenia Zacharki⁶³ z wydanym przez niego tomem wspomnień *Historia de un inmigrante*⁶⁴. Szczegółowa analiza porównawcza tego materiału powinna stać się przedmiotem odrębnego opracowania, w którym warto zestawić nie tylko przywoływane fakty, ale i sam sposób ich opisywania. Forma pisana związana jest ze świadomym procesem porządkowania, selekcjonowania informacji, ujęcia ich w ramy przemyślanej struktury, zastosowania zabiegów stylizacyjnych czy autokreacyjnych⁶⁵, wypowiedź ustna, którą rządzi proces przypominania, jest bardziej spontaniczna, niekiedy chaotyczna⁶⁶.

Zebrane w ramach projektu KARTY relacje stanowią również ważne źródło dla historyków literatury, ponieważ zawierają niespisane dotąd ani nieuwzględnione w pracach naukowych fakty dotyczące życia literackiego i kulturalnego na obczyźnie. Ze względu na problemy finansowe, z którymi borykały się polonijne organizacje i stowarzyszenia, ograniczone były możliwości publikowania materiałów poświęconych ich działalności, wydawania tekstów literackich czy prac o emigracyjnych pisarzach. Wiele informacji na ten temat zachowało się jedynie w pamięci żyjących dzieci czy przyjaciół twórców. Jednym z takich przykładów może być relacja Henryka Mittelstaedta, w której kreśli sylwetkę Wiktora Ostrowskiego – pisarza, podróżnika, redaktora polonijnego pisma „Głos Polski”:

60 N. Pielacińska, *(Auto)biografia jako medium odzyskiwania tożsamości – doświadczenia Polonii argentyńskiej w świetle wspomnień emigrantów*, „Studia Filologiczne”, t. 34 (2/2021), s. 404.

61 M. Ślowska, *Leksikon yu mitologije, czyli przeszłość zaklęta w rzeczach*, [w:] *W kręgu problemów antropologii literatury. Ciało i rzecz w literaturze*, red. W. Supa, I. Zdanowicz, Białystok 2016, s. 104.

62 Zob. m.in.: J. Kałużny, *Kategoria pamięci zbiorowej w badaniach literaturoznawczych*, „Kultura Współczesna”, nr 3 (2007), s. 85–103.

63 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. 3234_01, Relacja Eugenio Zacharki, 07 XI 2014 r. (sporządziła M. Bryszewska).

64 E. Zacharko, *Historia de un inmigrante*, Buenos Aires 2004.

65 A. Cieński, *Pamiętniki i autobiografie światowe*, Wrocław 1992, s. 11.

66 Por. A. Seniów, *Obraz doświadczeń...*, s. 388.

„[...] nazwaliśmy ten szczyt Punta Wiktor, aby uczcić Wiktora Ostrowskiego, który był naszym modelem, naszym nauczycielem. Ty wiesz, kto to był Wiktor Ostrowski? [...] O Wiktorze Ostrowskim można opowiedzieć tomy, więc postaram się opowiedzieć kilka szczegółów”⁶⁷. Wspomnienia na temat życia literackiego Polonii odnajdziemy też w relacji Jolanty Woszczyńnin⁶⁸ – córki poety emigracyjnego, która mówi m.in. o Witoldzie Gombrowiczu i jego kontaktach z Polonią. Zebrane nagrania, obok innych materiałów archiwalnych (prasy, korespondencji, biuletynów organizacji polonijnych), są więc ważnym źródłem, dzięki któremu możliwe stanie się monograficzne opracowanie tej sfery działalności polonijnej.

Jeśli chodzi o perspektywy badań językoznawczych – wydaje się, że są one jeszcze większe. Zresztą możliwościom wykorzystania narzędzi lingwistycznych w badaniach nad *oral history* poświęcono wiele rozpraw zarówno o charakterze teoretyczno-metodologicznym⁶⁹, jak i obejmujących analizy skonkretyzowanego materiału badawczego⁷⁰. Pomiemy zatem w rozważaniach referowanie przedstawionych ujęć i propozycji, nakreślimy jednak, które z nich mogą zostać wykorzystane w analizie materiału zebranego w ramach projektu KARTY.

Relacje mówione przedstawicieli argentyńskiej Polonii dają możliwość badania społeczności dotąd z racji dystansu terytorialnego trudno dostępnej dla polskich badaczy języka. Nawet ze wstępnego oglądu materiału wyłaniają się wyzwania, które powinni podjąć językoznawcy. Jednym z nich jest opracowanie materiału z wykorzystaniem narzędzi dialektologii, bowiem polszczyzna świadków, szczególnie tych

67 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM_3067, Relacja Henryka Mittelstaedta, 28 x 2013 r. (sporządził D. Czapięgo).

68 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM_2890, Relacja Jolanty Woszczyńnin, 22 XI 2012 r. (sporządziła J. Łuba-Wróblewska).

69 Por. m.in.: D. Gocół, *Linguists towards Oral History Texts. Changes within the Meaning of the Term and Research Possibilities*, „Acta Humana”, nr 7 (2016), s. 47–61; *Historia mówiona w świetle etnolingwistyki*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin 2008; M. Marczevska, *Językoznawca wobec oral history*, [w:] *Historia mówiona w świetle nauk humanistycznych i społecznych*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, M. Szumiło, Lublin 2014, s. 133–148; A. Niderla, *Historia mówiona a etnolingwistyka*, „Etnolingwistyka”, nr 22 (2010), s. 13–27; H. Pelcowa, *Ocalić od zapomnienia – historia mówiona w pracy dialektologa*, [w:] *Historia mówiona w świetle nauk humanistycznych...*, s. 269–281; H. Pelcowa, *Historia mówiona w badaniach dialektologicznych*, [w:] *Polszczyzna Mazowska i Podlasia, T. XVII. Językową przeszłość i współczesność Mazowsza i Podlasia*, red. H. Sędziak, D. Czyż, Łomża 2013, s. 27–34.

70 Por. m.in.: B. Ciesek-Ślizowska, B. Duda, *Władza nad dyskursem w narracji wspomnieniowej. Przypadek Archiwum Historii Mówionej*, „Tekst i dyskurs – text and dyskurs”, nr 13 (2020), s. 63–79; B. Ciesek-Ślizowska, B. Duda, K. Sujkowska-Sobisz, *O (nie)widoczności prowadzącego spotkanie ze świadkiem historii – wstępna typologia ról inicjujących wywiady narracyjne*, „LingVaria” nr 1 (29/2020), s. 47–58; W. Kudela-Świątek, *Odpamiętane. O historii mówionej na przykładzie narracji kazachstańskich Polaków o represjach na tle narodowościowym i religijnym*, Kraków 2013; H. Pelcowa, *Pamięć i historia mówiona (na przykładzie wypowiedzi mieszkańców lubelskich wsi)*, [w:] *Pamięć jako kategoria rzeczywistości kulturowej. Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana*, t. 6, red. J. Adamowski, M. Wójcicka, Lublin 2012, s. 155–166.

reprezentujących najstarszą generację emigracji chłopskiej (region Misiones), stanowi interesujący materiał do badań nad gwarami. W języku tamtejszej Polonii zachowały się cechy przedwojennych dialektów polskich, m.in.:

- formy leksykalne (*ino, pomarli*);
- cechy fonetyczne, np.: mazurzenie i tzw. siakanie (*ćlowiek, jesce, starśnie*), zwężenie artykulacji głosek pochylonych, wymowa *é* jako *y/i* (*kobita, bida, ni ma*), *á* jako *e* (*tutej*), brak przegłosu (*zawieżła*), przejście *a* w grupie *-aj* w *e* (*dej, słuchej*), labializacja (*łojciec, łona*), akcent inicjalny;
- cechy morfologiczne, np. formy 1. osoby l.mn. czasu przeszłego na *-m* (*pojechałim, bylim*) bądź wyrażone zaimkiem jako wykładnikiem kategorii osoby (*my odjeżdżali, my chodzili*), brak kategorii męskoosobowości w mianowniku l. mn. (*ciemne ludzie, dobre ludzie*).

Ten obszerny i różnorodny materiał, który odzwierciedla cechy języka przedwojennych mieszkańców Kielecczyny czy wschodniej Galicji, może być istotnym uzupełnieniem prowadzonych przez językoznawców badań dialektologicznych i warto go skonfrontować z innymi pracami⁷¹.

W ostatnich latach wzrosło zainteresowanie badaczy statusem języka polskiego jako ojczystego, odziedziczonego i obcego poza granicami kraju. W literaturze nie odnajdziemy jednak zbyt wielu opracowań poświęconych temu zagadnieniu w odniesieniu do Polonii argentyńskiej⁷². Zgromadzone w ramach projektu relacje mogą być zatem pomocne w odtworzeniu stosunku przedstawicieli pierwszego i drugiego pokolenia polonijnego do języka polskiego i motywacji, które towarzyszyły im w jego podtrzymywaniu. Wypowiedzi respondentów dowodzą, że kwestia ta była istotna, choć warunki życia, wykształcenie i status społeczny znacząco wpływały na możliwości zachowania/ocalenia języka. O wiele trudniejsze było to w rodzinach przedwojennych emigrantów chłopskich, zamieszkujących prowincję Misiones. Potwierdza to m.in. relacja Janiny Nestor: „Ludzie chcieli się nauczyć po polsku. Była jedna siostra *tutej* w klasztorze z Polski, ale jej nadali do drugiej, do drugiego klasztoru. Tu już nie ma nikogo, żeby *tutej* uczył po polsku. [...] a ja chodziłam, to się nauczyłam czytać. Pisać nie bardzo. Nie mogę, nie mogę, nie wychodzi mnie dobrze. Ale czytać tak”⁷³.

Stopniowe ubożenie języka, szczególnie widoczne w podsystemie leksykalnym, odzwierciedla się w większości wypowiedzi tej grupy świadków, w ich relacjach powtarzają się frazy „Jak to się mówi po polsku, jak to mówią? Nie wiem, jak to

71 Podobne badania na podstawie 62 wywiadów z przedstawicielami Polonii przeprowadziła w latach 2009–2012 M. Guillermo-Sajdak, *Bilingwizm polsko-hispański...*

72 Wśród opracowań wymienić można: *ibidem*; A. Seniów, *Szkoła Języka i Kultury Polskiej w argentyńskiej Wandzie...*

73 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM_3058_01, Relacja Janiny Nestor, 07–09 X 2013 r. (sporządził D. Czapigo).

po polsku powiedzieć”. Cechą tych wypowiedzi jest też występowanie zjawiska interferencji językowej, o czym świadczą m.in.: formy hybrydalne (np.: *kobrować*, *hubilować*, *bajlować*) oraz liczne zapożyczenia hiszpańskie włączane w tok narracji, np.: „Ojciec zarabiał, si, porque, on budował domy⁷⁴”; „[...] i teraz się uczy jedzenia robić y que proporcion [...]”; „Ja się urodziła w roku [19]26, szósty, agosto. Ja nie wiem, jak to się mówi, jak się nazywa. Czerwiec?⁷⁵”; „[...] To była taka chałupa. Tam dwie, jak to się mówi? *Dos piezas*. Kuchnia i *dormitorio*⁷⁶”.

Powyższe zjawiska występują marginalnie w relacjach przedstawicieli emigrantów powojennych, posługują się oni poprawną polszczyzną, nie mają trudności z werbalizacją myśli, a tok ich wypowiedzi jest swobodny (np. relacje Teresy Wielowiejskiej⁷⁷, Wojciecha Brauna⁷⁸, Gabrieli Chomętowskiej⁷⁹). Szczegółowe opracowanie materiału językowego pozwoli na prześledzenie, jak dalece i w jakich grupach argentyńska odmiana języka hiszpańskiego wpłynęła na stopień sprawności komunikacyjnej w języku polskim oraz wskazanie czynników zapewniających zachowanie języka, a przede wszystkim może stać się dla badaczy istotnym źródłem wiedzy na temat statusu polszczyzny w Argentynie.

Na relacje warto również spojrzeć z perspektywy językoznawstwa kognitywnego i aksjologii. Analiza sposobu konceptualizacji rzeczywistości pozajęzykowej umożliwi „pogłębioną charakterystykę społeczności posługującej się językiem, wskazanie wyznawanych przez nią wartości oraz rekonstrukcję ważnych doświadczeń, składających się na mentalność wspólnotową”⁸⁰. Zastosowania tej metody w odniesieniu do wybranych relacji Polonii z Misiones pozwoliło na wyodrębnienie w nich stałych kręgów tematycznych (tj.: „przyczyny emigracji, podróż do Argentyny, organizacja życia w nowym kraju, praca na roli, religia, czas wolny i rozrywki, stosunek do Polski i polszczyzny”⁸¹). Mimo że świadkowie mówią o indywidualnych doświadczeniach, z ich wypowiedzi wyłania się obowiązujący

74 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. 3059_01, Relacja Esperanzy Cuper, 12 x 2013 r. (sporządził D. Czapigo).

75 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. 3062_01, Relacja Haliny Kachorroski, 10 x 2013 r. (sporządziła H. Antos).

76 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM_3058_01, Relacja Janiny Nestor, 07–09 x 2013 r. (sporządził D. Czapigo).

77 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM_3284, Relacja Teresy Wielowiejskiej, 01 IX 2015 r. (sporządziła M. Łosowska).

78 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM_3069, Relacja Wojciecha Brauna, 17–22 x 2013 r. (sporządził D. Czapigo).

79 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM_3069, Relacja Gabrieli Chomętowskiej, 20 x 2013 r. (sporządził D. Czapigo).

80 A. Seniów, *Obraz doświadczeń emigracyjnych...*, s. 384.

81 *Ibidem*, s. 398.

w społeczności system wartości, w którym istotne są „pracowitość, religijność, pamięć o ojczyźnie przodków i kultywowanie tradycji”⁸². Interesujące może okazać się pogłębienie badań w tym zakresie, a szczególnie zestawienie porównawcze, obejmujące wypowiedzi reprezentantów różnych fal emigracji.

Aparat językoznawczy może ponadto służyć do analizy pozawerbalnych elementów mowy, takich jak prozodia, akcent wyrazowy, natężenie głosu, a w szczególności milczenia, przemilczenia czy pauzy⁸³. Jak pisze Kwiryna Handke:

[...] w tle komunikatu słownego niemal zawsze kryje się, poza myślą, jeszcze sfera psychiki. Przy tym potrzeba czy konieczność mówienia (komunikowania się z otoczeniem) ma charakter obiektywny i subiektywny, a potrzeba czy konieczność milczenia – przede wszystkim subiektywny. Przedstawiony układ jest kompletny dopiero wówczas, gdy zawiera trzy główne składniki: myśl, którą wyrażamy za pomocą mówienia i milczenia, ponieważ mowa i milczenie są zintegrowanymi składnikami komunikacji społecznej, a także czynnik dodatkowy, zazwyczaj towarzyszący tamtym, to jest intencja⁸⁴.

Aspekty foniczne są nośnikami treści, zawierają ładunek semantyczny i obok warstwy werbalnej stanowią immamentną część wypowiedzi. W relacjach Polonii argentyńskiej ton, natężenie głosu, pauzy odzwierciedlają emocje narratorów oraz ich stosunek do przywoływanych wydarzeń (m.in. relacje Władysława Firki – Casimiry Przysiężnik)⁸⁵, dlatego ich uwzględnienie może być elementem dopełniającym obraz emigracyjnych doświadczeń i życia tej grupy.

Wnioski

Zgromadzone w ramach projektu Ośrodka KARTA relacje mogą w znaczący sposób przyczynić się do zintensyfikowania prac badawczych poświęconych Polonii argentyńskiej, której, w porównaniu z badaniami nad emigracją do Ameryki Północnej czy Europy, w dotychczasowym dyskursie poświęcono stosunkowo mało uwagi.

W artykule starałyśmy się pokazać, że interdyscyplinarny potencjał *oral history* daje możliwości uzupełnienia dotychczasowej wiedzy. Przyjęcie różnych perspektyw badawczych wobec materiałów zgromadzonych w ramach Archiwum Historii Mówionej otwiera perspektywę na nowe, niepodejmowane dotąd zagadnienia,

82 *Ibidem*.

83 O funkcji milczenia w komunikacji językowej zob. m.in.: *Semantyka milczenia*, red. K. Handke, Warszawa 1999; *eadem, Semantyka milczenia 2*, Warszawa 2002; S. Śniatkowski, *Milczenie i pauza w gramatyce nadawcy i odbiorcy. Ujęcie lingwoedukacyjne*, Kraków 2002.

84 K. Handke, *Socjologia języka*, Warszawa 2008, s. 26.

85 AHM DSH i Ośrodka KARTA, sygn. AHM 3060_01, Relacja Władysława Firki, 13 x 2013 r., oraz sygn. AHM 3066 Relacja Casimiry Przysiężnik, 04 x 2013 r. (sporządził D. Czapięgo).

a współpraca specjalistów z kilku dziedzin przełożyć się może z czasem na pełny, wieloaspektowy obraz argentyńskiej Polonii⁸⁶. Jak pisze bowiem Lynn Abrams:

dzięki inspiracjom teoretycznym zaczerpniętym z wielu dyscyplin i podejść możemy łatwiej zrozumieć wypowiedzi badanych i ich motywy. [...] Dzięki teorii stajemy się lepszymi historykami, ponieważ zyskujemy narzędzia do otwarcia skrzynek i do interpretacji zawartych w nich historii. Bez tych narzędzi znaczenia pozostałyby ukryte wewnątrz opowieści⁸⁷.

Włączenie metod stosowanych w językoznawstwie i literaturoznawstwie do analizy narracji biograficznych zebranych przez Ośrodek KARTA może dopełnić badania nad Polonią argentyńską, ukazując jej historię z nieopisanych dotąd perspektyw.

W rozważaniach zaprezentowałyśmy jedynie kilka wybranych propozycji wykorzystania narzędzi filologicznych w badaniach historii mówionej, mamy świadomość, że nie stanowią one zamkniętego katalogu. Różne perspektywy analizy materiału zostały przez nas ledwie zasygnalizowane, ich wnikliwe, pełne omówienie powinno być przedmiotem odrębnych, szczegółowych opracowań.

86 Por. W. Kudela-Świątek, *Odpamiętane...*, s. 77–79.

87 L. Abrams, *op. cit.*

Bibliografia

- Abrams L., *Wkład teorii w historię mówioną*, [w:] P. Thompson, J. Bornat, *Głos przeszłości. Wprowadzenie do historii mówionej*, Warszawa 2021, s. 243–256.
- Bańkowska E., *Język zbiorowości polonijnej w Argentynie*, [w:] *Język polski poza granicami kraju*, red. S. Dubisz, Opole 1997, s. 286–292.
- Ciesek-Ślizowska B., Duda B., Sujkowska-Sobisz K., *O (nie)widoczności prowadzącego spotkanie ze świadkiem historii – wstępna typologia ról inicjujących wywiady narracyjne*, „LingVaria”, nr 1 (29/2020), s. 47–58.
- Ciesek-Ślizowska B., Duda B., *Władza nad dyskursem w narracji wspomnieniowej. Przypadek Archiwum Historii Mówionej*, „Tekst i dyskurs – text und diskurs”, nr 13 (2020), s. 63–79.
- Cuéntame tu Historia 2014. *Historias familiares de inmigrantes polacos que colonizaron Wanda a partir del año 1936*, red. M.N. Jejer, Posadas 2016.
- Cuéntame tu Historia. *Historias familiares de la inmigración polaca que colonizó Wanda a partir del año 1936*, red. M.N. Jejer, Posadas 2012.
- Cygan S., *Z gwary świętokrzyskiej. Świat dawnej wsi w relacjach mieszkańców. Pogwarki. Twórczość ludowa*. Słowniczek, Kielce 2009.
- Czermińska M., *Autobiograficzny trójkąt. Świadek, wyznanie, wyzwanie*, Kraków 2020.
- Czermińska M., *Badania nad prozą niefikcyjną – sukcesy, pułapki, osobliwości*, [w:] *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów*, Warszawa 1995, red. T. Michałowska, Z. Goliński, Z. Jarosiński, Warszawa 1996, s. 436–449.
- García B., Sepúlveda X., *La historia oral en América Latina*. „Secuencia”, nr 1 (1985), s. 162–176.
- Gocół D., *Linguists towards Oral History Texts. Changes within the Meaning of the Term and Research Possibilities*, „Acta Humana”, nr 7 (2016), s. 47–61.
- Guillermo-Sajdak M., *Bilingwizm polsko-hiszpański w Argentynie. Drogi akulturacji polskich emigrantów w Buenos Aires, Córdoba, Santa Fé oraz Misiones*, Warszawa 2015.
- Guillermo-Sajdak M., *Język hiszpański – język argentyński – język polski. Charakterystyka języka polonijnego używanego w Argentynie*, „Ameryka Łacińska”, nr 2 (80/2013), s. 116–133.
- Handbook of oral history*, red. T.L. Charlton, L.E. Myers, R. Sharpless, Oxford 2006.
- Handke K., *Socjologia języka*, Warszawa 2008.
- Historia mówiona w świetle etnolingwistyki*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, S. Wasiuta, Lublin 2008.
- Kałużny J., *Kategoria pamięci zbiorowej w badaniach literaturoznawczych*, „Kultura Współczesna”, nr 3 (2007), s. 85–103.
- Kałwa D., *Historia mówiona w krajach postkomunistycznych. Rekonesans*, „Kultura i Historia”, t. 18 (2010), <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/1887> (dostęp: 15 v 2022 r.).
- Kudela-Świątek W., *Historyk na rozstaju dróg badawczych. Interdyscyplinarny charakter współczesnej oral history*, [w:] *Przeszłość we współczesnej narracji kulturowej: studia i szkice kulturoznawcze*, t. 2, red. P. Plichta, Kraków 2011, s. 11–21.

- Kudela-Świątek W., *Lost in Argentina: o XVII International Oral History Conference: the Challenges of Oral History in the 21st Century: Diversity, Inequality and Identity Construction*, Buenos Aires 4-7 IX 2012 r., „Wrocławski Rocznik Historii Mówionej”, R. 2 (2012), s. 287-291.
- Kudela-Świątek W., *Odpamiętane. O historii mówionej na przykładzie narracji kazachstańskich Polaków o represjach na tle narodowościowym i religijnym*, Kraków 2013.
- Kurkowska-Budzan M., Filipkowski P., *Wstęp do polskiego wydania Głosu przeszłości*, [w:] P. Thomson, J. Bornat, *Głos przeszłości. Wprowadzenie do historii mówionej*, Warszawa 2021, s. 11-28.
- Lipińska E., Seretny A., *Język odziedziczony - polszczyzna pokoleń polonijnych*, „Poradnik Językowy”, nr 10 (2016), s. 45-61.
- Lis-Kozłowski S., *70 lat Polaków w Misiones. Odczyt wygłoszony w Ognisku Polskim dn. 3.9.67*, „Kurier Polski”, nr 524 (1967), s. 4.
- Łuba J., *Společne archiwa polonijne*, [w:] *Archiwistyka społeczna*, red. K. Ziętał, Warszawa 2012, s. 47-52.
- Marczewska M., *Językoznawca wobec oral history*, [w:] *Historia mówiona w świetle nauk humanistycznych i społecznych*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, M. Szumiło, Lublin 2014, s. 133-148.
- Mazurek J., *Kraj a emigracja. Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do krajów Ameryki Łacińskiej (do 1939 r.)*, Warszawa 2006.
- Memorias e itinerarios de vida. Inmigración polaca en la Argentina. Historias participantes del Concurso Literario organizado por Ognisko Polskie*, red. K. Wardyga, Buenos Aires 2016.
- Niderla A., *Historia mówiona a etnolingwistyka*, „Etnolingwistyka”, nr 22 (2010), s. 13-27.
- Pelcowa H., *Historia mówiona w badaniach dialektologicznych*, [w:] *Polszczyzna Mazowska i Podlasia*, t. XVII: *Językowa przeszłość i współczesność Mazowsza i Podlasia*, red. H. Sędziak, D. Czyż, Łomża 2013, s. 27-34.
- Pelcowa H., *Ocalić od zapomnienia - historia mówiona w pracy dialektologa*, [w:] *Historia mówiona w świetle nauk humanistycznych i społecznych*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, M. Szumiło, Lublin 2014, s. 269-281.
- Pelcowa H., *Pamięć i historia mówiona (na przykładzie wypowiedzi mieszkańców lubelskich wsi)*, [w:] *Pamięć jako kategoria rzeczywistości kulturowej. Tradycja dla współczesności. Ciągłość i zmiana*, t. 6, red. J. Adamowski, M. Wójcicka, Lublin 2012, s. 155-166.
- Pielacińska N., *(Auto)biografia jako medium odzyskiwania tożsamości - doświadczenia Polonii argentyńskiej w świetle wspomnień emigrantów*, „Studia Filologiczne”, t. 34 (2021), cz. 2, s. 401-415.
- Pielacińska N., Seniów A., *Argentyna w prozie wspomnieniowej Józefy Radzymińskiej. Perspektywa językowo-kulturowa*, Szczecin 2020.
- Pindel T., *Za horyzont. Polaków latynoamerykańskie przygody*, Kraków 2018.
- Polonia argentyńska w piśmiennictwie polskim. Antologia*, red. M. Bryszewska, J. Gmitruk, J. Mazurek, Buenos Aires-Warszawa 2004.
- Pyzik S., *Polacy w Argentynie*, Warszawa 2004.
- Radzymińska J., *Biały Orzeł nad Rio de la Plata*, Warszawa 1971.

- Roller K., *Towards the 'oral' in oral history: using historical narratives in linguistics*, „Oral History”, nr 43 (1/2015), s. 73–84.
- Schwarzstein D., *La Historia Oral En América Latina*, „Historia y Fuente Oral”, nr 14 (1995), s. 39–50.
- Schwarzstein D., *Una Introducción al Uso de la Historia Oral en el Aula*, Buenos Aires 2001.
- Semantyka milczenia 2*, red. K. Handke, Warszawa 2002.
- Semantyka milczenia*, red. K. Handke, Warszawa 1999.
- Seniów A., *Obraz doświadczeń emigracyjnych we wspomnieniach Polonii argentyńskiej*, „Studia Filologiczne Uniwersytetu Jana Kochanowskiego”, t. 34 (2/2021), s. 383–400.
- Seniów A., *Szkoła Języka i Kultury Polskiej w argentyńskiej Wandzie i jej wpływ na status polszczyzny w zbiorowości polonijnej*, „Heteroglossia. Studia kulturoznawczo-filologiczne”, nr 12 (2022), s. 181–194.
- Senkman L., *Etnicidad e inmigracion durante el primer peronismo*, „Estudios Interdisciplinarios de America Latina y el Caribe”, nr 3/2 (1992), s. 5–38.
- Smolana K., *Za Ocean po lepsze życie*, [w:] *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*, red. M. Kula, Wrocław 1983.
- Stemplowski R., *Liczebność i rozmieszczenie geograficzne osadników słowiańskich oraz ich dzieci w Misiones (1892–1945)*, [w:] *Polacy, Rusini i Ukraińcy, Argentyńczycy. Osadnictwo w Misiones 1892–2009*, red. R. Stemplowski, Warszawa 2013, s. 69–134.
- Stemplowski R., *Słowiańskie gospodarstwo rolne w Misiones (1897–1939)*, [w:] *Polacy, Rusini i Ukraińcy, Argentyńczycy. Osadnictwo w Misiones 1892–2009*, red. R. Stemplowski, Warszawa 2013, s. 135–194.
- Ślawska M., *Leksikon yU mitologije, czyli przeszłość zaklęta w rzeczach*, [w:] *W kręgu problemów antropologii literatury. Ciało i rzecz w literaturze*, red. W. Supa, I. Zdanowicz, Białystok 2016, s. 103–115.
- Śniatkowski S., *Milczenie i pauza w gramatyce nadawcy i odbiorcy. Ujęcie lingwoedukacyjne*, Kraków 2002.
- Śnieżko D., *Pismo i głos: historia i literatura*, „Teksty Drugie”, nr 1–2 (2008), s. 9–18.
- Thompson P., Bornat J., *Głos przeszłości. Wprowadzenie do historii mówionej*, Warszawa 2021.
- Thompson P., *The Voice of the Past*, Oxford 2003.
- Trefler P., *Ukraińcy w Argentynie w latach 1947–2013*, „Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne”, nr 14 (2014), s. 138–147.
- Zajas P., *O naturze pośledniego owada. Nowa propozycja badań nad literaturą niefikcyjną*, „Teksty Drugie”, nr 5 (2009), s. 40–55.
- Żak J., *Nie walczyli dla siebie. Powojenna odyseja 2. Korpusu Polskiego*, Warszawa 2014.

Summary

The article focuses on deliberations on the interdisciplinary nature of oral history. Particular attention is paid to the use of linguistic and literary tools in the analysis of the biographical narratives of representatives of the Polish community in Argentina collected by the KARTA Centre and the History Meeting House as part of the Oral History Archive. It is shown that the use of research tools from these disciplines can represent an important step in broadening research perspectives and bringing closer a fuller understanding of the Polish diaspora in the country on La Plata. The article shows that the achievements of literary studies in the field of (auto)biography, memory, or orality can be helpful in research on the narratives of the Argentine *Polonia*. The review of the material from a linguistic perspective should include, e.g., issues related to the linguistic image of the world recorded in the accounts of witnesses, axiology, the status of the Polish language as an inherited language, and non-verbal aspects of speech, especially prosodic features.